

Witold Kozirok, Anna Baumgart, Ewa Babicz–Zielińska

POSTAWY I ZACHOWANIA KONSUMENTÓW WOBEC ŻYWNOŚCI PROZDROWOTNEJ

Katedra Handlu i Usług
Akademia Morska w Gdyni
Kierownik: Prof. dr hab. inż. *E. Babicz – Zielińska*

Celem badań ankietowych była ocena postaw konsumentów w stosunku do żywności o działaniu prozdrowotnym w zależności od płci, wieku i wykształcenia. W pracy przedstawiono ponadto wyniki badań dotyczących wiedzy, częstości spożycia i czynników determinujących wybory konsumentów przy zakupie produktów o działaniu prozdrowotnym.

Hasła kluczowe: żywność prozdrowotna, postawy, konsument, badania ankietowe
Key words: pro-healthy food, attitudes, consumer, questionnaire survey

Proces starzenia się społeczeństwa, przy coraz większej świadomości żywieniowej konsumentów, przyczynia się do wzrostu zainteresowania żywnością sprzyjającą zachowaniu zdrowia i dobrego samopoczucia (1). Dieta, obok sposobu i warunków życia, jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zdrowie i jakość życia człowieka. Realizowany model żywienia oparty na nadmiernej konsumpcji żywności, głównie wysoko przetworzonej i/lub charakteryzującej się niewłaściwym zbilansowaniem składników odżywczych przyczynia się do wzrostu zachorowalności społeczeństwa na przewlekłe choroby niezakaźne oraz wpływa na długość życia (2). Według ekspertów WHO, nawet niewielka zmiana sposobu żywienia może skutkować zauważalną poprawą zdrowia i wydłużeniem życia (3). Zasadnym staje się więc zmiana zachowań żywieniowych uwzględniająca między innymi wzrastający udział żywności o charakterze prozdrowotnym w diecie. Postępowanie takie ważne jest nie tylko jako realizacja procedury wspomagającej leczenie, ale powinna być wykorzystana jako istotny element działań profilaktycznych (4, 5). Pozytywne oddziaływanie żywności prozdrowotnej na stan zdrowia i samopoczucie oraz spowolnienie procesów starzenia skutkuje wzrostem zainteresowania i zapotrzebowania na ten rodzaj żywności (6, 7) W świetle oddziaływania żywności o specyficznych cechach prozdrowotnych ważnym staje się analiza postaw i zachowań konsumentów wobec tego asortymentu żywności. Celem podjętych badań była ocena postaw konsumentów wobec żywności prozdrowotnej oraz ich wiedzy i czynników warunkujących wybór żywności o prozdrowotnych właściwościach.

MATERIAŁ I METODY

Badania przeprowadzono wykorzystując metodę ankietową. W kwestionariuszu ankiety zastosowano pytania zamknięte oraz skale: *pozycyjną* i *Likerta*. W celu określenia postaw wobec żywności o działaniu prozdrowotnym zastosowano skalę opracowaną przez *Roininen* i *Tuorila* (8). Badanie przeprowadzono w 2011 roku i objęto nim 110 losowo wybranych respondentów obojga płci o zróżnicowanym wieku i wykształceniu. Pytania obejmowały zagadnienia dotyczące znajomości składników bioaktywnych występujących w żywności prozdrowotnej, czynniki warunkujące wybory konsumentów i częstość spożycia wybranych prozdrowotnych produktów. Do oceny częstości spożycia zastosowano skalę 5–punktową. Badanie współzależności zmiennych przeprowadzono za pomocą testu χ^2 ($\alpha=0,05$)

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Profil socjodemograficzny populacji badanej został przedstawiony w tabeli I.

Tabela I Profil socjodemograficzny populacji badanej
Table I Sociological and demographic profile of study population

Płeć [%]		Wiek [%]		Wykształcenie [%]		
Kobiety	Mężczyźni	≤35 r.ż.	>35 r.ż.	zawodowe	Średnie	wyższe
48	52	65	35	8	47	45

Analiza poziomu wiedzy na temat żywności prozdrowotnej i podstawowych składników bioaktywnych tej żywności wykazała, że kształtuje się ona na dobrym poziomie. W odniesieniu do niektórych zagadnień (oligosacharydy, substancje fitochemiczne), wiedza okazała się niedostateczna. Bardzo dobrą znajomością zagadnień tj. składniki mineralne, witaminy, błonnik pokarmowy i wielonienasycone kwasy tłuszczowe (PUFA) wykazało się odpowiednio: 62%, 80%, 63% i 39% respondentów. Oceniana znajomość pojęć była najwyższa wśród kobiet w wieku do 35 roku życia, posiadających wykształcenie wyższe, co również potwierdzają badania *Jeżewskiej-Zychowicz* i in. (2009) (9). W większości przypadków, znajomość składników bioaktywnych nie zależała istotnie od płci. Stwierdzono jedynie, że w odniesieniu do antyoksydantów, PUFA i substancji fitochemicznych płeć miała istotne znaczenie ($\alpha=0,05$). Przyjmując wiek, jako kryterium różnicujące, wykazano, że ogólnie nie miał on wpływu na stan wiedzy. Wyjątek stanowiła wiedza o PUFA, dla której stwierdzono statystyczną istotność wpływu wieku na poziomie $\alpha=0,005$. Z kolei wykształcenie istotnie warunkowało znajomość błonnika pokarmowego i składników mineralnych na poziomie $\alpha=0,05$. Najwyższy poziom znajomości wskazanych pojęć stwierdzono wśród respondentów z wykształceniem wyższym.

Analiza czynników decydujących o wyborze żywności prozdrowotnej, przy możliwości wskazania do dwóch czynników, wykazała, że dla 66% respondentów było to utrzymanie dobrego stanu zdrowia, 47% walory smakowe, 37% poprawa dobrego

stanu zdrowia, 32% redukcja masy ciała. Wśród kobiet, aż 43,8% opowiedziało się za ostatnim czynnikiem, podczas gdy wśród mężczyzn tylko 21,2%. Na chęć obniżenia masy ciała jako znaczący motyw rozpoczęcia prozdrowotnej diety przez respondentki płci żeńskiej wskazała *Zielińska* i in. (2011) (10). Z kolei w grupie mężczyzn aż 57,7% badanych wskazało na walory smakowe, jako priorytet żywności prozdrowotnej, przy niespełna 35% udziale kobiet. Czynniki warunkujące wybory konsumentów nie były istotnie zależne od ich płci. Jedynie wiek respondentów był parametrem istotnie wpływającym na te wybory. Starsi respondenci w większym stopniu (42,9%), niż młodsi (26,2%) zwracali uwagę na wykorzystanie żywności prozdrowotnej do zmniejszania masy ciała. Nie stwierdzono większego wpływu wykształcenia respondentów na tworzenie hierarchii priorytetów.

Nie wykazano wpływu trwającej lub przebytej choroby na zachowania żywieniowe i skłonność konsumentów do wyboru żywności o właściwościach prozdrowotnych. Niezależnie od płci, wieku i wykształcenia, około 85,7%÷94,2% badanych nie stosowało tego rodzaju żywności w stanach chorobowych. Analiza świadomości działania prozdrowotnego żywności wykazała jednak, że w około 67% badań byli świadomi tego działania. Do czynników mających największy wpływ na świadomość należało wykształcenie.

Wyboru produktów o właściwościach prozdrowotnych, które stały się przedmiotem oceny częstości spożycia dokonano według wskazań *Jeżewskiej-Zychowicz* i in. (2009) (9). W odniesieniu do całej populacji badanej stwierdzono, że częstość spożycia produktów o działaniu prozdrowotnym była niska. Wśród produktów w ogóle nie spożywanych przez respondentów, najczęściej wymieniane były: produkty sojowe (61%), margaryny obniżające poziom cholesterolu (61%), produkty o obniżonej zawartości soli (43%) i cukru (34%). Małe zainteresowanie produktami obniżającymi poziom cholesterolu jest ogólnie znane i zostało opisane (9). Z kolei na małą popularność produktów o obniżonej zawartości soli i cukru zwracali uwagę *Szczepaniak* i in. (2003) (11). Konsumentom rzadziej sięgali po produkty o specjalnie opracowanej formule (np. typu light). Do wskazywanych jako najczęściej spożywane należały: jogurty (54%), soki wzbogacone w witaminy (43%), zielona herbata (41%) i produkty wzbogacone w błonnik (35%). Mimo ogólnie niskiej częstości spożycia produktów o działaniu prozdrowotnym, kobiety częściej niż mężczyźni włączały je do swojej diety, co potwierdzają inne badania (9). Płeć respondentów miała statystycznie istotny wpływ na częstość spożycia: jogurtów, tłustych ryb i produktów o obniżonej zawartości soli ($\alpha=0,05$) oraz produktów wzbogaconych w błonnik pokarmowy ($\alpha=0,01$). W przypadku pozostałych produktów, nie stwierdzono istotnego wpływu płci na częstość spożycia. Przyjmując wiek, jako kryterium różnicujące populację badaną wykazano, że w prawie wszystkich przypadkach nie determinował on istotnie wyborów konsumentów. Jedynie w przypadku margaryn o działaniu obniżającym poziom cholesterolu, stwierdzono statystyczną zależność ($\alpha=0,05$) wieku i popytu na ten produkt. Po ten rodzaj margaryn sięgali głównie respondenci powyżej 35 roku życia. Nie wykazano wpływu wykształcenia na częstość spożycia analizowanej grupy produktów.

Aby określić postawy konsumentów wobec żywności prozdrowotnej, dokonano kwantyfikacji udzielonych odpowiedzi, nadając określonym poziomom skali wartości liczbowe od 1 do 5. Następnie ustalono przedziały liczbowe opisujące

określone postawy: negatywna – $\langle 1 \div 2,5 \rangle$; neutralna – $\langle 2,5 \div 3,5 \rangle$; pozytywna – $\langle 3,5 \div 5,5 \rangle$. Głównie wykazano postawy obojętne i pozytywne, przy marginalnym udziale postaw negatywnych (tab. II).

Tabela II Średnie wartości punktowe opisujące postawy respondentów

Table II The average values describing the attitudes of respondents

Stwierdzenie*	ogółem	Średnia ilość punktów						
		Płeć		Wiek (lata)		Wykształcenie		
		K	M	≤35	>35	zawodowe	średnie	wyższe
1	3,55	4,04	3,10	3,45	3,74	3,38	3,51	3,62
2	3,60	4,13	3,12	3,46	3,86	3,25	3,64	3,62
3	3,25	3,94	2,62	2,97	3,77	3,13	3,17	3,27
4	3,80	4,08	3,54	3,66	3,89	3,88	3,7	3,89
5	3,88	3,77	3,98	3,20	3,51	2,5	3,34	3,42
6	3,48	3,71	3,27	3,40	3,63	2,88	3,28	3,8
7	3,34	3,60	3,10	3,08	3,83	3,63	3,00	3,64
8	2,63	3,13	2,17	2,34	3,17	2,63	2,43	2,84

Postawa: – pozytywna – obojętne – negatywna

*1 – dbam o zdrowe odżywianie; 2 – staram się, by moja dieta była zdrowa i zbilansowana; 3 – jest dla mnie ważne, aby moja dieta była ubogotłuszczowa; 4 – dbam aby moja dieta była bogata w składniki mineralne i witaminy; 5 – jem co lubię i nie przejmuję się zdrową dietą; 6 – prozdrowotność żywności nie wpływa na moje wybory; 7 – wartość zdrowotna moich przekąsek nie ma dla mnie znaczenia, 8 – nie zwracam uwagi na zawartość cholesterolu w spożywanych produktach.

WNIOSKI

Wiedza respondentów na temat żywności o działaniu prozdrowotnym kształtowała się na stosunkowo dobrym poziomie.

Wśród respondentów dominowała postawa neutralna i pozytywna w stosunku do żywności o działaniu prozdrowotnym.

Nie wykazano pozytywnego związku wiedzy i postaw z zachowaniami żywieniowymi badanych respondentów.

W. Kozirok, A. Baumgart, E. Babicz-Zielińska

CONSUMER ATTITUDES TOWARD THE PRO-HEALTHY FOOD

Summary

The purpose of the survey was to assess the attitudes of consumers in relation to pro-health food depending on gender, age and education. Work presents the results of a study on knowledge, frequency of consumption and factors that determine consumer choices when purchasing pro-health products. Studies showed that respondents' knowledge about pro-healthy food and bioactive components was good and significantly depended on education ($\alpha = 0.05$). The main determining factor in the choices was age of the consumers. Among the respondents, was dominated neutral and positive attitudes. There was no relationship between knowledge and attitudes in relation to eating behaviours.

PIŚMIENNICTWO

1. *Goryńska-Goldmann E., Ratajczak P.*: Świadomość żywieniowa a zachowania żywieniowe konsumentów. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2010; 4(18): 41–48. – 2. *Wądołowska L.*: Żywieniowe podłoże zagrożeń zdrowia w Polsce. Wyd. UWM, Olsztyn 2011. – 3. Diet, nutrition, and the prevention of chronic disease WHO Technical Report Series 916, Genewa 2003. – 4. *Grajeta H.*: Żywność funkcjonalna w profilaktyce chorób układu krążenia. *Adv Clin Exp Med.*, 2004; (13), 3: 503–510. – 5. *Pereira M., O'Reilly E., Augustsson K.*: Dietary fiber and risk of coronary heart disease: a pooled analysis of cohort studies. *Arch Intern Med.*, 2006; 164: 370–376. – 6. *Urala N., Lähteenmäki L.*: Attitudes behind consumers' willingness to use functional foods, *Food Quality and Preference*. 2004; 15: 793–803. – 7. *Babicz – Zielińska E., Zabrocki R.*: Postawy konsumentów wobec prozdrowotnej wartości żywności. *Żywność. Nauka, Technologia, Jakość*, 2007, 6 (55): 81–89. – 8. *Roininen K., Tuorila H.*: Health and taste attitudes in the prediction of use frequency and choice between less healthy and more healthy snacks. *Food Quality and Preference*, 1999; 10: 357–365. – 9. *Jeżewska – Zychowicz M., Babicz – Zielińska E., Laskowski W.*: Konsument na rynku nowej żywności. Wyd. SGGW, Warszawa 2009. – 10. *Babicz – Zielińska E., Komorowska – Szczepańska W., Bardo Z.*: Postawy i poglądy dziewcząt w stosunku do diety o działaniu prozdrowotnym. *Probl. Hig Epidemiol*, 2011; 92 (3): 451–454. – 11. *Szczepaniak B., Górecka D., Flaczyk E.*: Postawy konsumentów wobec prozdrowotnych artykułów żywnościowych. *Żyw. Człow. Metab.* 2003, 30: 1158 – 1162.

Adres: 81 – 225 Gdynia, ul. Morska 81–87